

1.02 pregledni znanstveni članek

UDK 37.014.77(497.4 Kostanjevica na Krasu)
94(100)"1914/1918"
Prejeto: 31. 5. 2004

Vlasta Tul

prof. zgodovine in geografije, arhivska svetovalka, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici,
Trg Edvarda Kardelja 3, SI-5000 Nova Gorica
e-mail: vlasta.tul@pa-ng.si

Šola v Kostanjevici na Krasu v primežu prve svetovne vojne

IZVLEČEK

Predstavljena je kronika šole v Kostanjevici na Krasu, ki je dragocen vir za zgodovino šole in življenje kraja od srede 19. stoletja do poletja 1916, ko so morali civilni prebivalci in tudi šolski učitelj zaradi močnih vojaških spopadov med Italijo in Avstro-Ogrsko na tem območju v begunstvo. Delu kronike, ki se ukvarja s prvo svetovno vojno tudi širše, je namenjena večja pozornost, nekateri zapisi so objavljeni v celoti.

KLJUČNE BESEDE

Kostanjevica na Krasu, zgodovina šole, šolska kronika, prva svetovna vojna, soška fronta

SUMMARY

THE SCHOOL IN KOSTANJEVICA IN THE KARST IN THE VICE OF WORLD WAR I

Presented is the school chronicle of Kostanjevica in the Karst, which is a valuable source for the history of the school and of the place from the middle of the 19th century to the summer in 1916 when the inhabitants of the village and the school teacher were because of severe military encounters between Italy and the Austro-Hungarian Monarchy in that region, compelled to exile. Greater attention is given to the part of the chronicle dealing with World War I in a broader sense; some notes are published entirely.

KEY WORDS

Kostanjevica in the Karst, school history, school chronicle, World War I, Isonzo front

Uvod

S prispevkom želim dodati kamenček v mozaik zgodovine slikovite vasi Kostanjevica na Krasu. Neizbrisen pečat ji je dala prva svetovna vojna. V silovitih bitkah je bila skoraj do tal porušena. Po vojni je zrasla na novo, nekoliko manj gručasto pozidana, še vedno pa dokaj strnjena na vzpetini, ki daje vtis naravne utrdbe. Severno jo proti Vipavski dolini varuje kraški greben z najvišjima vrhovoma Velikim vrhom in Fajtim hribom, na drugo stran pa se del Komenske planote znižuje proti Selu in Hudemu Logu.¹ Ščasoma se ni spremenil le njen zunanji izgled, temveč tudi poselitev sama. Kraj, ki je prvo svetovno vojno pričakal s skoraj tisoč prebivalci, jih ima danes le še dobro tretjino takratnega števila. Vojna je prebivalce poglala v begunstvo in mnogi se niso več vrnili. Po vojni pa je kraj doživel in preživel težko obdobje italijanske fašistične oblasti, ki je teptala osnovne človekove pravice. Zlasti za manjše kraje je velikega pomena prisotnost šolske ustanove, saj v njem ohranja življenje. Tudi vpetost kostanjeviške šole v okolje je ves čas živa. Zaradi vse manjše poseljenosti je osnovna šola danes ohranila le še štiri nižje razrede z osemindesetimi šolarji ter ob njej manjši otroški vrtec. O delovanju šole do velikega preobrata v prvi svetovni vojni pripoveduje njena kronika, ki jo predstavljam.

Kronika šole v Kostanjevici na Krasu kot vir za zgodovino šole in kraja

Šolsko kroniko ljudske šole Kostanjevica na Krasu, ki jo hrani Slovenski šolski muzej v Ljubljani,² lahko uvrstimo med pomembne in zanimive vire ne le za zgodovino tamkajšnje šole, temveč tudi kraja in širše okolice v obdobju avstro-ogrške oblasti pri nas. Posebej izstopa dejstvo, da je v kroniki kar dvajset od skupno enainsedemdesetih strani namenjenih opisu dogodkov med prvo svetovno vojno na šoli, v kraju samem, njegovi bližnji okolici in širše. Predstavitev kronike se zdi toliko bolj upravičena, saj podobnih zapisov iz šolskih arhivov ni ohranjenih. Obenem pa je danes čas, ko se po devetdesetih letih še vedno spominjamo vojne, ki je ne le zaradi razdejanja, ki ga je zapustila, in žrtev, s katerimi je preplavila zahodni konec naše zemlje, temveč tudi zaradi njenih posledic usodno začrtala življenje primorskih Slovencev.

Nemalokrat predstavlja na tem koncu Slovenije šolska kronika skoraj edini zapisani vir o preteklosti kraja, potem ko so najrazličnejši dogodki v zgodovini botrovali izgubi in uničenju preostalih

dokumentov. Taka je tudi šolska kronika dvorazredne ljudske šole v Kostanjevici na Krasu. Kakor je uničenje mnogih virov, tako je tudi njeno ohranitev omogočil splet različnih okoliščin. Le-te nam z opombo v šolski kroniki, zapisano 2. februarja 1940, na njeni zadnji strani razkriva Virgil Šček,³ župni upravitelj v Avberju. Piše, da je Albert Poljšak,⁴ zadnji kostanjeviški učitelj, med prvo svetovno vojno ob umiku iz kraja službovanja kroniko odnesel s seboj v Avber. Ko so ga italijanske oblasti po vojni premestile v Lombardijo, je kroniko iz šole prenesel v župnišče, "sicer bi jo bili laški učitelji sežgali, kakor se je zgodilo z drugimi kronikami na Primorskem", je na konec kronike zapisal Virgil Šček. Ta je prišel v Avber za župnega upravitelja leta 1927 in poskrbel za ohranitev tega dragocenega arhivskega vira. Tam je ostala tudi v času druge svetovne vojne, 5. marca 1951 pa je šolsko kroniko Breda Šček, sestra Virgila Ščeka, darovala Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) v Ljubljani. Iz katalogov NUK je bila izločena 24. aprila 1953, ko je kronika z zamenjavo, ki sta jo opravila ravnatelj NUK Mirko Rupel in ravnatelj Slovenskega šolskega muzeja France Ostanek, prešla v last in hrambo v Slovenski šolski muzej.

Iz kronike tudi izvemo, da je učitelj njen zadnji del prvotno pisal "lastnoročno s svinčnikom na raznih papirčkih". Šček pa ga je dal naknadno prepisati v kroniko. Od 29. januarja do 2. februarja 1940 jo je prepisoval visokošolec Stanko Fabjan iz Ponikev.

Učiteljevi zapiski so bili namenjeni poznejšemu pisanju kronike, niso pa še bili povsem urejeni, saj je opaziti, da je zato prišlo pri prepisovanju v kroniko tudi do pomot ob zaporedju vnosov. Nekateri dogodki zabeleženi le z dnevom in mesecem toda brez letnice, so namreč uvrščeni na konec kronike, čeprav vsebinsko sodijo drugam. Zanimiv je tudi vrinek, ki ga je učitelj junija 1916 po prihodu prvih vojakov v Kostanjevico zapisal po nareku policijskega uradnika (oficiala) iz Trsta Franca Logarja. Pisan je v prvi osebi, kot bi bil zapis učiteljevo delo.

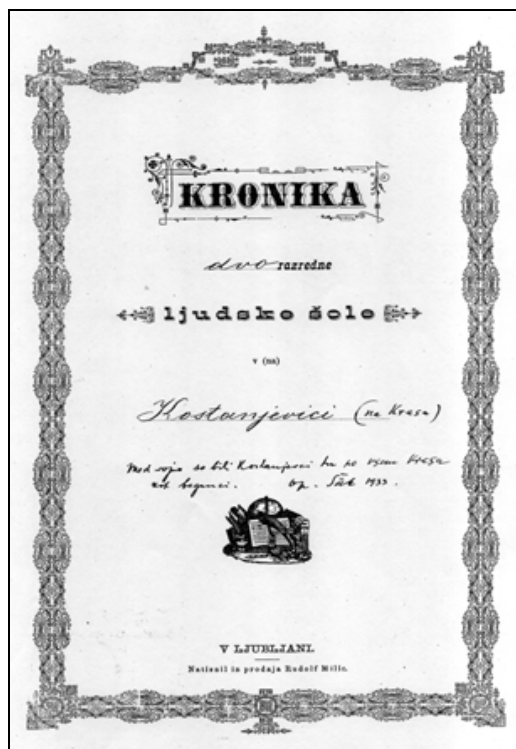
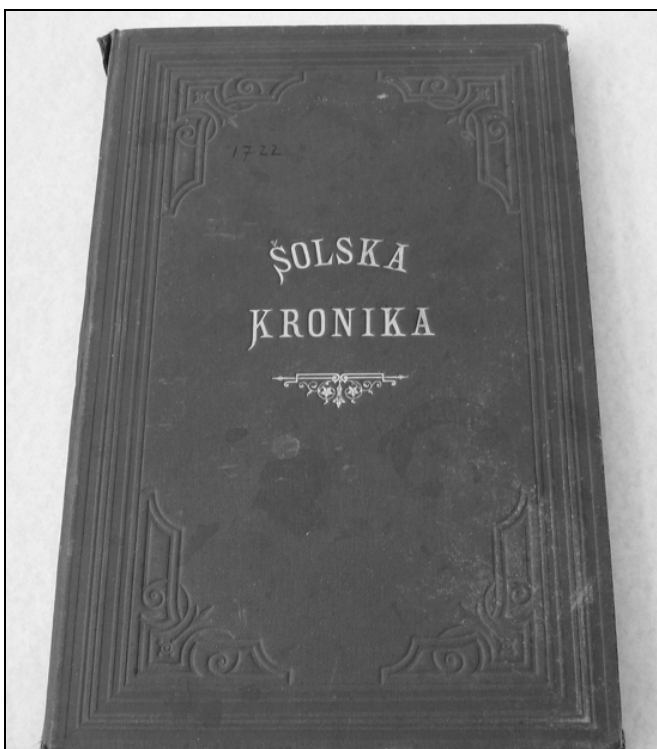
Nedvomno daje kroniki posebno težo prav del, ki opisuje dogajanja v šoli in kraju med letoma 1914 in 1917, to je v času prve svetovne vojne, zato mu namenjam več pozornosti. Večino dogajanja razkriva kronika sama, čeprav se kronist ne ukvarja pretirano z vojaškimi spopadi, temveč bolj z njihovimi posledicami v vasi in šoli. Iz njegovih

³ Virgil Šček, rojen 1889 v Trstu, umrl 1948 v Ljubljani, duhovnik, politik, narodnoobrambni delavec, poslanec, pisec.

⁴ Albert Poljšak, rojen 1884 v Stegovcih (Šmarje na Vipavskem), umrl 1971. 1907–1915 Avber, 1915–1916 Kostanjevica na Krasu, do 1925 v Avberju, 1925 premeščen, nato odpuščen, emigriral v Jugoslavijo.

¹ Krajevni leksikon Slovenije, str. 210.

² SŠM, Kronika šole v Kostanjevici na Krasu.

Kronika šole v Kostanjevici na Krasu (SŠM, arhivska zbirka, fasc. 25/1).

zapisov tudi ne moremo vedno sklepati, za kako velike spopade je šlo in kolikšne so bile žrtve. Približa pa nam takratno vzdušje v vasi in med šolarji. Za uvod si oglejmo, kako je bilo na šoli pred vono, kje so njeni začetki, kdo vse je tam poučeval, kako je potekal pouk, kakšno je bilo življenje kraja in otrok. Resničnost zapisov sem poskušala preveriti in jih dopolniti s pomočjo drugih virov, kar je razvidno v opombah ali spremnih razlagah.

Do prve svetovne vojne

Prvi vpis v šolsko kroniko je nastal v šolskem letu 1894/95 in kratko povzema dotedanjo zgodovino šole. Kronika kostanjeviške šole je pisana v obrazec, namenjen pisanju kronik, ki ga je tiskal založnik Rudolf Milic v Ljubljani. Vezana je v trde indigomodre platnice, na katerih sta zlato gravirana napis Šolska kronika in vinjeta pod njim. Šele z napisa na prvi notranji strani izvemo, da je to kronika dvorazredne ljudske šole v Kostanjevici. Na naslednjih dveh straneh so natisnjena dokaj podrobna navodila, kako pisati kroniko, ki jih je leta 1893 sprejel kranjski deželni šolski svet, vpejljal pa jih je večina šol na slovenskem narodnostnem ozemlju. Tudi notranje strani šolske kronike so bogato ornamentirane.

Običajno so kronisti zapisali tudi kratek pregled zgodovine kraja in ga predstavili bralcu. Kostanjeviška kronika pa poseže le v zgodovino

šole. Omenja njeno ustanovitev 27. maja 1859.⁵ Občina⁶ je poskrbela za prostor, šolsko nadzorništvo v Devinu⁷ pa je učitelja Josipa Trampuža⁸ iz Kostanjevice imenovalo za provizoričnega (začasnega) učitelja in obenem organista. Nekateri drugi viri navajajo kot učitelja vsaj med letoma 1865 in 1868 Jakoba Rogeljo.⁹ Po novem šolskem zakonu iz leta 1869 so bile pristojnosti nad šolami prenesene na laične oblasti. Taka šola naj bi se začela leta 1873.¹⁰ Prej šola za silo je postala redna šola. To leto je tudi v raznih šolskih evidencah navedeno kot ustanovno leto šole v Kostanjevici. Učitelj Trampuž je leta 1875 opravil preizkus učiteljske usposobljenosti za obče ljudske šole (strokovni izpit) in si pridobil mesto stalnega učitelja

⁵ AST, Luogotenenza Litorale, Atti generali, Šolski kataster za Sežano. Omenja isto leto ustanovitve.

⁶ Kostanjevica je sprva sodila v občino Renče, od leta 1850 do leta 1947 pa v občino Temnica s sedežem v Temnici, ki je bila sicer precej manjši kraj od Kostanjevice.

⁷ Šolstvo je bilo do leta 1869 skoraj ves čas izključno v pristojnosti cerkvenih oblasti. Nadzorovanja in ustanavljanje šol je sodilo v pristojnost dekana. Kostanjevica je bila pod devinsko dekanijo, ki je sodila v okvir goriške nadškofije.

⁸ Josip Trampuž, rojen v Kostanjevici na Krasu leta 1839, kjer je leta 1913 umrl. Bil je tudi podpredsednik leta 1881 ustanovljenega Učiteljskega društva za sežansko-komenski okraj.

⁹ AST, Luogotenenza Litorale, Atti generali, b. 3137, Kataster šol v krajih Goriške škofije.

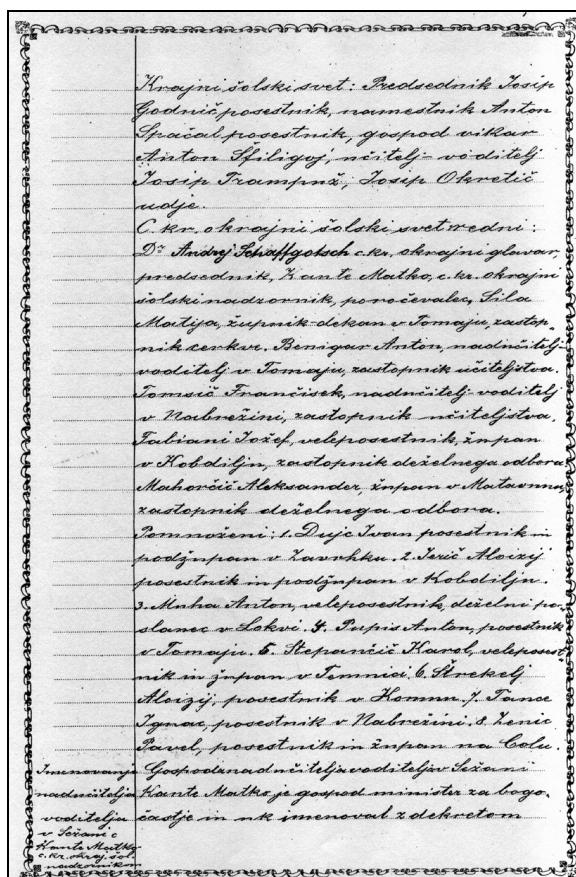
¹⁰ Popotnikov koledar za slovenske učitelje za leto 1890/91.

Razglednica Kostanjevice na Krasu izpred prve svetovne vojne (Goriški muzej).

na enorazredni šoli. V enorazredni šoli so bili učenci vseh razredov v istem prostoru in so se različni razredi v učilnici delili po skupinah. Učitelj je delal neposredno z eno skupino, druge pa v tem času zaposlil s samostojnim delom. Verouk so večinoma poučevali kurati in vikarji, ki so službovali v kraju.¹¹

S 1. septembrom 1895 se je šola s pridobitvijo še enega šolskega prostora in še ene učne moči razširila v dvorazrednico. Jožef Trampuž je postal nadučitelj (ravnatelj). Za drugo učno moč je bilo značilno kar pogosto menjavanje. Učitelji so prihajali z različnih krajev bližnje okolice in tudi iz bolj oddaljenih krajev. Najprej je okrajni šolski svet v Sežani za drugega učitelja imenoval Frana Pirca iz Črnega Vrha, ki pa je še isto leto odšel poučevati na slovenski oddelek deške vadnice v Gorici. Na njegovo mesto je prišel Alojzij Šonc¹² iz komenske štirirazrednice. Šolska obveznost je praviloma trajala osem let. Tri šolska leta so na kostanjeviški šoli poučevali nemščino kot učni predmet, vendar je okrajni šolski svet v Sežani že na začetku šolskega leta 1896/97 naročil, naj se pouk nemščine ukine.

Stran iz šolske kronike z vpisom v šolskem letu 1894/95 (SŠM, arhivska zbirka, fasc. 25/1).

¹¹ Verouk so poučevali: Jernej Fakin (1869–1864), Josip Pelicon (1864–1865), Alojzij Fabiani (1865–1868), Jakob Vižintin (1868–1974), Anton Šfiligoj (1874–1903), Primož Zakrajšek (1903–1905), Karl Čigon (1905–1906), Anton Bratina (1907–1914), Vinko Štanta (1914–). Za poučevanje verouka je bil usposobljen tudi učitelj Josip Trampuž.

¹² Alojzij Šonc, rojen v Tomaju leta 1872, umrl v Koprivi 1957. Do leta 1926, ko je bil upokojen, ker ni sprejel premostitve v notranjost Italije, je služboval po več kraških vaseh. Bil je tudi pevovodja, organist in skladatelj.

Na šoli so poučevali tudi telovadbo in ženska ročna dela. Ročna dela so učiteljice pogosto poučevale tudi na več šolah v občini in so se večkrat menjale. V šolskem letu 1895/96 je učiteljico ročnih del Marijo Furlan zamenjala Marija Kovačič. Precej menjav je bilo tudi pri ostalem učiteljstvu. S šolskim letom 1896/97 je prišla učiteljica Amalija Toroš,¹³ ki je nadomestila Alojzija Šonca. Na začetku šolskega leta 1897/98 je bil za začasnega učitelja imenovan Jožef Krže, a je kmalu odšel na šolo v Katinaro, namesto njega pa je bilo mesto dodeljeno začasni učiteljici Heleni Škerbic. Leta 1903 je bila premeščena v Pliskovico, namesto nje pa je bila v Kostanjevico za leto dni imenovana Fanika Ličar. Za njo je prišla učiteljica Ljudmila Ličen.¹⁴ Po daljši bolezni je bil v šolskem letu 1905/6 upokojen že prileten nadučitelj Trampuž. Na njegovo mesto je bil imenovan Leo Arko,¹⁵ dotedanji učitelj v Kobjeglavi. Namesto učiteljice Ljudmile Ličen, ki se je odpovedala učiteljski službi (učiteljice so se za tak korak največkrat odločile zaradi poroke), je prišla le za kratek čas Marija Kenda iz Doline, ki je bila nato dodeljena šoli v Štanjelu. Zatam so na izpraznjeno mesto imenovali Amalijo Murovec,¹⁶ že naslednje leto pa jo je zamenjal Blaž Černe.¹⁷ Ročnih del eno leto, to je do prihoda učiteljice Marije Fakin leta 1907, ni poučeval nihče. Istega leta pa je za novega šolskega voditelja prišel učitelj iz enorazrednice v Temnici Anton Fakin.¹⁸ Po pestri menjavi učiteljev je bil ta za Trampužem prvi, ki je ostal na šoli daljše obdobje.

Že iz njegovih zapisov v šolski kroniki lahko razberemo, da je bil Fakin zelo razgledan in vsestransko izobražen učitelj. Uvedel je precej novosti, nadaljeval in popestril pa je tradicionalne pomladdanske izlete na bližnje okoliške vrhove: na Trstelj okrog 1. maja, na Veliki vrh, na Železna vrata skupaj z učenci iz Vojščice.¹⁹ Na razglednih točkah so otroci ponavljali znanje iz zemljepisa. Maja je šola običajno organizirala izlete k doberdobskem jezeru in tudi nabiranje majskih hroščev. Ob "dobrem ulovu" je občina otroke nagradila s

kruhom in vinom. Leta 1908 so pod vodstvom učitelja lovili kobilice in si prislužili nekaj denarja. Skupaj z učenci je učitelj Fakin zbiral najrazličnejše kamnine, semena, žuželke, mrčes, les in ustvaril bogato šolsko zbirko. Šola je imela tudi šolarsko knjižnico, od leta 1907 dalje obogateno tudi z zapuščino pokojnega vikarja Zakrajška.²⁰

Pouk se je običajno pričel 1. septembra in končal 15. julija. Oba dneva so obeležili s sv. mašo in priložnostno slovesnostjo. Med letom so počastili še cesarjev (4. oktobra) in cesaričin (19. novembra) god, trikrat letno so imeli skupno spoved, oziroma sv. obhajilo. Skupaj z učitelji so se udeležili procesij na Markovo (25. aprila), Križevo (ponedeljek, torek, sreda pred praznikom vnebohoda) in Telovo (praznik sv. rešnjega telesa). Večja slovesnost je potekala ob 60-letnici vladanja cesarja Franca Jožefa 2. decembra 1908. Tej slovesnosti je 25. junija 1911 sledila prva v kroniki opisana šolska veselica s pestrim programom: pozdrav gostom, deklamacije, petje, igra. Z denarjem, nabranim z vstopnino, so kupili knjige za revne otroke. V šolskem letu 1911/12 so pripravili že dve veselici. Nabran denar pa so vložili pri poštni hranilnici v Kostanjevici. S podobnimi aktivnostmi so nadaljevali tudi naslednja leta.

Učiteljico ročnih del Marijo Fakin je leta 1910 zamenjala Jožica Gaspari.²¹ 1. oktobra istega leta se je učitelj Fakin poročil z Marico Črnigoj.²²

Nova šola

Pomembna pridobitev za kraj je bila gradnja nove šole. Od leta 1907 je Anton Fakin zapisoval v šolsko kroniko kako slabe in nezdrave razmere vladajo v šolskih prostorih in v stanovanjih učiteljev, kar je bil eden poglavitnih vzrokov za pogosto bolehanje učiteljev in tudi slabšega zdravja učencev. Do šolskega leta 1906/07 skoraj ni omemb bolezn med učenci, tega leta pa so razsajale ošpice in runje (vodene koze), bilo pa je tudi več prehladnih obolenj. Pri prizadevanjih za izgradnjo šole sta se trudila tudi krajevni in okrajni šolski svet. Njegova zadnja sestava pred prvo svetovno vojno je bila izbrana januarja 1912 in naj bi ostala nespremenjena do leta 1917.

Po sklenitvi pogodb so 28. januarja 1913 začeli zidati novo šolsko stavbo, ki so jo dokončali že

¹³ Amalija Toroš, rojena 1877 v Medani.

¹⁴ Ljudmila Ličen, rojena 1883 v Ločniku.

¹⁵ Leopold Arko, rojen 1879 v vasi Fara (Obloke). V letu službovanja je v Kostanjevici vodil tudi Pevsko in bralno društvo Zora.

¹⁶ Amalija Murovec, rojena 1884 v Gorici, maturirala leta 1904.

¹⁷ Blaž Černe, rojen leta 1887 v Tomaju.

¹⁸ Anton Fakin, rojen 1886 v Škrbini 1905 maturiral, dve leti učil v Temnici, usposobljenostni izpit 1907, v Kostanjevici na Krasu do 1915, nato v Sežani, po prvi svetovni vojni migriral v Jugoslavijo, od 1919 do 1920 v Ljubljani, do 1924 v Ribnici, do 1946 na Viču v Ljubljani, kjer je bil tudi upokojen, umrl 1985. Oče pisatelja Borisa s psevdonomim Igor Torkar.

¹⁹ Šola v Vojščici je bila ustanovljena leta 1880, obiskova lo jo je dobro tretjino manj učencev kakor kostanjeviško šolo.

²⁰ Že leta 1868 je bil učitelj Rogelja podporni član Družbe sv. Mohorja, sledili so posamezni učenci, učitelj Trampuž in od leta 1886 šola sama. Leta 1910 sta šolski voditelj Fakin in veroučitelj Anton Bratina naročila knjige Družbe sv. Mohorja in jih vsako leto vsak pol plačevala ter tako še naprej širila ponudbo knjižnice.

²¹ Jožica Gaspari, rojena 1889 v Komnu.

²² Marica (Štefanija) Črnigoj, rojena v Dobravljah na Vipavskem, 1910 poročena z Antonom Fakinom, učiteljem. Leta 1912 je opravila izpit za poučevanje ročnih del in nato poučevala na bližnji šoli na Vojščici.

konec maja 1914. Blagoslovitve se je junija poleg domačinov udeležilo veliko članov okrajnega šolskega sveta iz Sežane, med drugim tudi okrajni glavar Lasič in okrajni šolski nadzornik Matko Kante. Vsa vas je bila v zastavah. Učitelj Fakin je na novo uredil tudi šolski vrt. Šele 20. oktobra 1914 je nadučiteljeva žena, namesto v vojsko vpoklicanega moža, prejela od oblasti na Dunaju 100 kron nagrade za nadzorovanje gradnje šole. Avgusta 1912 je mesto Gasparijeve, ki je bila premeščena v Povir, prevzela suplentinja (nadomestna učiteljica) Vinka Antonič.²³

Statistični podatki o učencih in šolskem obisku (od 1886/87 do 1894/95 po Popotnikovem koledarju,²⁴ naprej po kroniki)

leto	število učencev	moški	ženske
ok. 1865	163	97	56 ²⁵
1886/87	115		
1887/88	115		
1888/89	131	71	60
1890/91	142	81	61
1891/92	145	82	63
1894/95	152	81	71
1895/96	166	89	77
1896/97	163	85	78
1897/98	158	83	75
1898/99	157	83	74
1899/1900	157	83	74
1900/01	152	82	70
1901/02	151	72	79
1902/03	153	77	76
1903/04	160	86	74
1904/05	158	88	68
1905/06	150	81	69
1906/07	148	84	62
1907/08	152	85	67
1908/09	139	81	58
1909/10	140	82	58
1910/11	135	72	63
1911/12	144	72	72
1912/13	142	72	70
1913/14	142	72	70
1914/15	151	73	78

Število šolarjev je bilo v začetku delovanja šole nekoliko višje, kot po letu 1879, ko je začela delovati šola v Temnici in se je šolski okoliš kostanjeviške šole zožil na Kostanjevico in Hudi log,

²³ Vinka Antonič, rojena 1891 v Brestovici, 1911–1912 v Nabrežini, 1912–1915 v Kostanjevici, do 1916 Povir, do 1917 Štanjel, do 1919 Divača, do 1920 Suhorje, nato emigrirala v Jugoslavijo.

²⁴ Popotnikov Koledar za slovenske učitelje.

²⁵ Detail-Conscription der Volksschulen.

medtem ko je prej obsegal tudi Lipo, Novelo in Temnico.²⁶

Začela se je prva svetovna vojna

Šolsko leto 1914/15 se je začelo z zamudo, ker je novi šoli primanjkovalo klopi za učence. Večje in resnejše ovire pa so se pojavile že prav kmalu. Poleti 1914 se je pričela vojna med Avstro-Ogrsko in Srbijo ter njenimi zaveznicami. Prva negativna posledica, ki jo je prinesla šoli vojna, je bila vpoklic šolskega voditelja Antona Fakina.²⁷ Okrajni šolski svet v Sežani je zato pooblastil učiteljico Vinko Antonič, da je prevzela tudi drugi razred, ki ga je sicer poučeval Fakin. Okrajni šolski svet je že na sejah oktobra in novembra leta 1914 sklenil, naj bi ostala mesta učiteljem, ki so bili vpoklicani v vojsko, prihranjena do vrnitve. Učenci so bili prikrašani za izobraževanje, saj je pouk potekal izmenično vsak drugi dan. Od začetka februarja 1915 pa je zaradi šibkega zdravja učiteljica redno poučevala le v prvem razredu. V drugem razredu in nadaljevalnem tečaju pa je učila samo ročna dela. Hkrati so šolarji doživeli tudi spremembo pri poučevanju verouka. Na mesto upokojenega vikarja Bratine je prišel šempetrski kaplan Vinko Štanta.

V spremenjenih razmerah so bile tudi na področju šolstva vse sile naravnane v dosego vojaškega uspeha. Politična propaganda je začela delovati s polno paro, zato je že leta 1914 zaslediti še posebej poudarjeno praznovanje cesarjevih jubilejev: godu, rojstnega dne in 66. obletnice njegovega vladanja. Da bi okrepili državo in vzbudili pri učencih čim višjo raven naklonjenosti vojskujoči se domovini, je okrajni šolski svet v Sežani 25. septembra 1914 izdal odlok, v katerem je pisalo, da je edina skrb otrok pridno se učiti, ker je to "največja in najlepša patriotska dolžnost". Država se je tudi hitro pokazala kot velika zaščitnica njenih prebivalcev, saj so takoj poskrbeli za cepljenje proti kozam za šolsko mladino in odrasle. V času vojne so cepljenja večkrat ponovili. Oblast se je boleznih bala, bolna vojska pač ne more zmagovati, zato seveda taka naglica z zdravstvenimi ukrepi. Med drugim so poskrbeli tudi za čistočo in sanitarno dezinfekcijo, ker se je posebno med vojaštvom širila kolera. Human je bil tudi odlok, ki je nalagal učiteljstvu dolžnost, naj bo družinam, kjer je družinski poglavar v vojski, v tolažbo, naj se posebno zavzame za njihove otroke, učno in vzgojno, ter naj bo bolj popustljivo pri šolskih izostankih. Čeprav je prvi odlok določil, da je edina skrb otrok

²⁶ Šola v Lipi ustanovljena leta 1911.

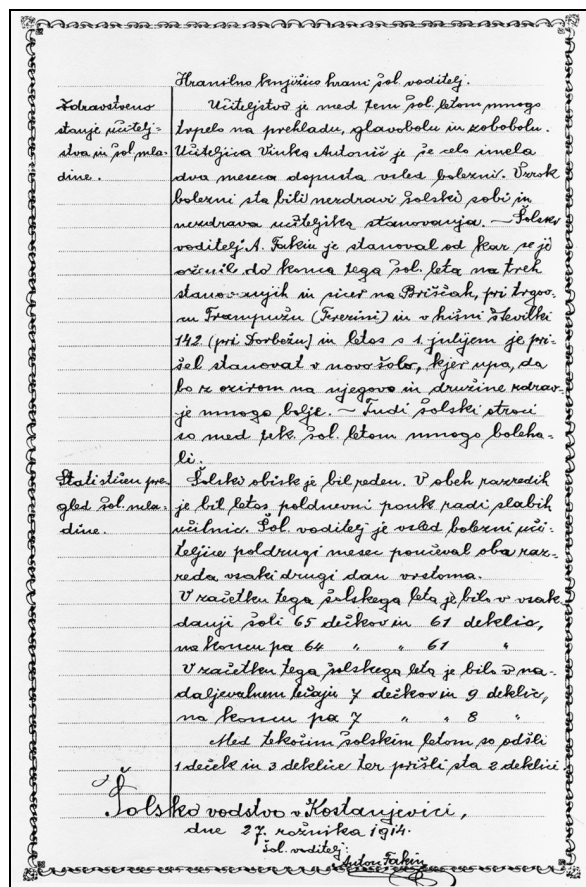
²⁷ Fakin je postal pomočnik okrajnega šolskega nadzornika v Sežani, referent za vojaške podpore za sežanski okraj.

učenje, pa so jih prav kmalu začeli posredno izkoriščati v vojaške namene. Spet so jih opeharili za pouk, saj so zaradi pomanjkanja delovne sile za starejše otroke septembra 1914 dovolili do osem dni odsotnosti zaradi trgatve. Isti mesec je izšel tudi odlok, ki je v bistvu narekoval obvezno delo otrok. Šolska mladina je morala nabirati robidove liste za čaj za vojsko, ker je pravega čaja primanjkovalo. Sledil je odlok, ki je naročal naj se zbirajo denarni prispevki, s katerimi naj bi nakupili volno, šolarke pa naj bi iz nje spletle vojakom oblačila. Nabralo se je kar precej denarja za volno in po šolah, tudi v Kostanjevici, so spletli različna zimska oblačila za vojake 97. pešpolka.²⁸ Ta se je za božič že veselil darila v štirih 151 kg težkih zabojih. Vojaško poveljstvo v Gradcu se je za pomoč zahvalilo. Šole so bile dolžne izvesti akcijo za oskrbovanje vojakov v vojni. Tako so zanje pod nadzorstvom učiteljic ročnih del najprej izdelovali podplate iz papirja, nato pa žepne robčke za poletni čas. Zaradi vse občutnejšega pomanjkanja delovne sile je bilo pomladi 1915 šolski mladini ukazano, da mora sodelovati pri poljskem delu, začeli so jo tudi predčasno odpuščati iz šole, med 1. in 30. aprilom pa so jo zaposlili z nabiranjem raznih kovin za vojsko (baker, cink, svinec, bron, nikelj itd). Šola je prejela tudi odlok, po katerem so morali podpirati prizadevanja pri varčevanju z živili. Varčevanje pa se je odražalo tudi drugod. Šolska mladina je morala svoj že omenjeni prihranjeni denar žrtvovati Rdečemu križu, poleg tega pa so še naprej zbirali sredstva v te namene.

Vojna je zajela tudi Kras

Novo večjo spremembo je prinesla vojna napoved Italije Avstriji 23. maja 1915. Že 27. maja je izšel odlok, ki je opozarjal, da je zaradi te vojne napovedi na Krasu pričakovati več vojaštva. Z odloki je bilo tudi določeno, da je šola dolžna odstopiti prostore v uporabo vojski, če bi jih ta zahtevala. V primeru, da bi bil učitelj v vojnih razmerah prisiljen zapustiti šolo, je moral inventar in poslopje izročiti predsedniku šolskega sveta ali kakšnemu drugemu članu. Pred odhodom je moral tudi izvesti ocenjevanje šolske mladine in zaključiti pouk kot na koncu običajnega šolskega leta.

"In res se je dogodilo", kakor beremo v kroniki, da je že prvi teden vojne prišel v vas "tren",²⁹ tako da je učiteljica Antoničeva konec maja prenehala s poučevanjem. Kronike za to šolsko leto ni dokon-

Zadnji zapis učitelja Antona Fakina v kroniko pred njegovim vpoklicem v vojaško službo (ŠŠM, arhivska zbirka, fasc. 25/1).

čala, pouk pa se je zaključil v skladu z omenjenim odlokom. Po letu dni je pisanje kronike nadaljeval novi učitelj Albert Poljšak. Zapisi, nastali v času, ko se je prva svetovna vojna razplamtela tudi na Krasu, so pisani bolj v obliki dnevnika kot pa tipične šolske kronike.³⁰ Učitelj je zapisoval tudi, kar se je dogajalo v kraju in s šolskim poslopijem od 1. junija 1915 pa do njegovega prihoda.

1. junija 1915 je prišla v vas vojaška enota – divizija pod poveljstvom generala Goigingerja,³¹ ki se je s svojim štabom nastanil v šolskem poslopiju. Šola je tako izgubila komaj pridobljene nove prostore, pouk se je popolnoma ustavil. Poslopje je dalo vojaško poveljstvo zaradi varnosti pobarvati v

²⁸ 97. pešpolk so sestavljali večinoma vojaki iz Trsta in okolice.

²⁹ Tren oz. pratež je pomožna vojaška enota, ki oskrbuje operativne enote s sredstvi za življenje in za boj.

³⁰ Zavajajoč je datum zaključka šolskega leta 1914/15, v katerem je poučevala še Vinka Antonič. Poljšak, je kot zaključek vpisal datum 30. junij 1916, kar pa je bil datum njegovega odhoda iz Kostanjevice naslednjega leta. Najverjetneje je ugotovil, da kronike za čas, ko je sam poučeval na šoli, ne bo uspel sestaviti. Ohranili pa so se njegovi osnutki za sestavo kronike.

³¹ Feldmaršal Heinrich Goiginger v začetku spopadov komandant pehote 57. in 94. divizije III. sektorja, ki je potekal od Vipave do Poreča.

Vojska je zasedla skoraj novo šolsko poslopje (Simon Kovačič, Šempeter pri Gorici).

temnejšo barvo, tam je nato uradovalo in obedovalo. Pisarna je bila v malem razredu, jedilnica pa v velikem. V njej naj bi, kakor je zapisano v kroniki, "obedovalo tudi njegovo veličanstvo prestolonaslednik Karl Franc Jožef približno v dneh od 14. do 20. junija 1915". Po oceni kronista je bilo na območju Kostanjevice in Krasa sprva nastanjenega malo vojaštva, ker so Avstrijci mislili, da ne bi mogli vzdržati proti laški premoči. Večjo silo vojaštva so imeli pripravljeno na drugi obrambni črti Trnovski gozd, Nanos. Italijani so zamudili ugodno priložnost možnega večjega pritiska in prodora, zato so jih po oceni pisca kronike "naši brambovci krepko odbili in ohranili prvotno pozicijo še nadalje". Iz kronike nato lahko razberemo tekoča dogajanja na bližnjem bojišču. 7. junija 1915 so iz vasi že opazili prve sovražnikove šrapnele³² nad Martinščino.³³ Za binškoži so skozi vas bežali prebivalci iz Furlanije, ki so ves dan gnali skozi Kostanjevico tudi živino. 9. junija so bežali prebivalci iz Doberdoba, ker so na njihovo vas že padale granate in šrapneli. Že 1. junija zjutraj pa je bilo prvo bombardiranje iz italijanskih ladij. 7. junija so slišali drugo bombardiranje iz bližine Tržiča in Devina. Približale so se štiri sovražne

ladje. Divizijsko poveljstvo je izdalo ukaz, da je treba vaški zvonik porušiti, ker naj bi bil tedaj laški cilj. Podstavili so dinamit, ki je 8. junija ob 4. uri popoldne porušil stolp s cerkvijo vred. Ob eksploziji je bilo poškodovanih nekaj bližnjih hiš in tudi stara šola. Verski obredi so nato potekali v glavnem v župnišču.³⁴

7. julija 1915 se je divizija, ki je bila nastanjena v Kostanjevici, umaknila. Zamenjal jo je VII. korpus (kor) z nadvojvodo Jožefom.³⁵ Tudi ta se je naselil v novem šolskem poslopiju le, da si je jedilnico uredil na verandi. V šoli so potekale tudi maše, ki jih je daroval vikar Vinko Štanta, udeleževal pa se jih je tudi štab VII. korpusa na čelu z nadvojvodo. V naslednjih dneh, sredi julija, so v vas pribežali prebivalci Opatjega sela.³⁶ O dogajanjih v kraju od sredine julija do začetka oktobra 1915 kronist ni zapisal ničesar. V enem od poznejših zapisov omeni, da so v poletnem času

³² Šrapneli so topovski, izstrelki napolnjeni s kroglicami in eksplozivom.

³³ Martinščina (S. Martino del Carso), kraj na današnjem italijanskem ozemlju, pribl. 8 km zračne črte oddaljen od Kostanjevice.

³⁴ Med 23. 6. in 7. 7. 1915 je potekala I. soška bitka, v kateri se začno italijanski napadi na rob Doberdobske planote.

³⁵ Nadvojvoda Joseph August je poveljeval oktobra 1914 ustanovljenemu temišvarskemu VII. korpusu. Po napadu Italije je bil premeščen na Koroško, junija 1915 je prišel s VII. korpusom v Kostanjevico in ostal do novembra 1916, ko je odšel na vzhodno bojišče, medtem ko je VII. korpus ostal na Krasu.

³⁶ Med 17. 7. in 10. 8. 1915 je potekala II. soška bitka, v kateri so Italijani poskušali zavzeti Doberdobsko planoto, Šmihel in Martinščino. Obrambo na Avstrijski starni je prevzel VII. korpus pod poveljstvom nadvojvode Jožefa.

Vojaško taborišče v Segetih pri Lokvici na Krasu (Simon Kovačič, Šempeter pri Gorici).

gradili in septembra odprli vodovod in železniško progo.³⁷

3. oktobra 1915 je italijansko letalo prvič bombardiralo Kostanjevico.³⁸ Bomba je padla pred Tomažičevo hišo na vrt, druga v kal pri mlinu in tretja na Balafonovo njivo za Močilom.³⁹ Drugi letalski napad, ki so ga Italijani izvedli 8. oktobra zjutraj, se je končal bolj tragično. Bombe so zadele jedilnico pri šoli, ki so jo vojaki ravno tedaj delali. Ubiti so bili štirje, trije so bili težko, štirinajst pa lažje ranjenih. Ena izmed bomb je porušila Dorbežovo hišo.⁴⁰ Vojake so pokopali in jim postavili velik spomenik. Napadi so se še nadaljevali, a na srečo žrtev ni bilo. 2. novembra je bila za padlimi maša zadušnica. Pripravljena je bila v novi baraki – zimski jedilnici, udeležil se jo je ves štab. Na mestu, kamor so padle smrtonosne bombe, so postavili oltar. Vikar je imel govor v nemškem jeziku.

Kljub preventivnim ukrepom je veliko ljudi umiralo zaradi onesnažene pitne vode, širila pa se je tudi kolera.⁴¹ Od začetka leta do julija 1915 je v kraju umrlo le pet oseb, nato pa v drugi polovici leta kar osemdeset.

³⁷ 22 km dolgo železniško progo za vojaške potrebe Duttovlje – Kostanjevica je od 15. avgusta do 4. oktobra 1915 gradila 35. železniška četa A–O vojske in železničarski ter delovni oddelki vojnih ujetnikov.

³⁸ Med 8. 10. in 4. 11. 1915 je potekala 3. ofenziva. VII. korpus je utrpel veliko izgub, premiki v škodo avstro-ogrške vojske na fronti pa so bili na koncu majhni.

³⁹ Omembe hišnih imen in tudi nekaterih osebnih imen v kroniki niso povsem točne, vendar gre tu najverjetneje za prepisovalčeve napake. Za Močilom je svet za vasjo v smeri proti Novelu.

⁴⁰ Cilj italijanskih capronijevih letal je bilo 8. 10. 1915 poveljstvo VII. in III. korpusa v Kostanjevici in Dornberku. Verjetno je zaradi napake pri prepisovanju Dorbežova hiša vpisana kot Drobizeva.

⁴¹ Epidemijo kolere naj bi prinesel VII. korpus iz Karpotov.

Kakor preberemo v kroniki, je 15. decembra 1915 odšel VII. korpus v Komen na "počitnice".⁴² Nadomestil ga je III. korpus s poveljnikom Josefom Krautwaldom.⁴³ Tudi oni so se nastanili v šoli. Italijansko obstreljevanje je bilo vse bliže. 6. januarja 1916 so obstreljevali železniško postajo.⁴⁴ Kljub vse težjim razmeram je poveljstvo III. korpusa 17. januarja 1916 v župnišču proslavljalo rojstni dan nemškega cesarja, kot zaveznika v vojni. 25. februarja se je v Kostanjevico zopet vrnil VII. korpus, III. pa je odšel v Komen.

Na kraju, imenovanem Segeti, na območju med Kostanjevico in Lokvico, je vojska urejala svoje taborišče. 19. marca 1916 so tam posvetili tudi kapelico sv. Martina.⁴⁵ Verjetno se je tedaj sprostilo staro šolsko poslopje v Kostanjevici in so se otroci lahko spet vrnili k pouku. Albert Poljšak, šolski voditelj v Avberju, je namreč 16. marca 1916 prejel dekret, da mora takoj odpotovati v Kostanjevico. Najprej je moral v Sežano na okrajni šolski svet po izkaznico s katero je smel odpotovati na fronto. Nato je 19. marca izročil šolski inventar predsedniku šolskega sveta v Avberju. Naslednjega dne popoldne je skozi Komen pripotoval v Kostanjevico. V kroniko je zapisal svoje vtise s fronte. Prvič v življenju je namreč videl eksplozijo granate, ki jo je razneslo pri stari šoli na novem službenem mestu, vendar ga, kot je

⁴² 4. soška ofenziva je potekala od 10. 11. do 11. 12. 1915, ki na Krasu ni prinesla večjih pomikov frontne črte.

⁴³ Feldmaršal Josef Ritter Krautwald v. Annau, komandant III. korpusa od maja 1915 do januarja 1918. Med 11. in 16. 3. 1916 je III. korpus na območju Brestovice, nato ga premestijo na Tirolsko.

⁴⁴ V dobrih prvih dveh mesecih leta 1916 naj ne bi bilo večjih spopadov, 5. ofenziva je potekala med 11. in 18. 3. 1916. Boji so potekali tudi na Krasu, kronika jih ne omenja.

⁴⁵ Sv. Martin je med drugim tudi zavetnik vojakov.

Zračni posnetek Kostanjevice na Krasu pomladi 1916. Na sredini je vidna šola z vrtom, desno zgoraj pa že porušena cerkev (Goriški muzej).

zapisal, vse to ni presenetilo. Predstavil se je podžupanu Francetu Spacalu, podkomisarju Logarju in vikarju Štanti. Vsi s prebivalci vred so se silno razveselili njegovega prihoda, saj se je po dolgem premoru lahko zopet začel pouk. Začetek je bil 22. marca 1916 s sv. mašo v začasni kapeli. Po maši so šli mladina in vojaki v novo šolsko poslopje po tablo, klopi in dve omari s šolskim orodjem. Naslednjega dne je učitelj razdelil otrokom knjige ter jih uvrstil v posamezne letnike in skupine. Popoldne pa je Kostanjevico že preletelo sovražno letalo. Kljub vojnim razmeram ali pa prav zaradi njih je bilo učiteljevo delo podvrženo temeljitemu nadzoru. Z velikim zadoščanjem je zapisal v kroniko, kako se je podkomisar Logar laskavo izrazil o šolskem vodstvu predvsem glede discipline otrok.

4. aprila 1916 je šolo obiskal okrajni šolski nadzornik Matko Kante v spremstvu prejšnjega šolskega voditelja Antona Fakina. Tistega dne je bilo ravno sv. obhajilo in zato šole prost dan.

5. aprila so Italijani zopet obstreljevali kraj. Nekaj granat je padlo blizu postaje poljske železnice, nekaj na Segete. Hujši boji pa so potekali ponoči. Čez dan so nato pokopali padlega poročnika iz delavskega oddelka.⁴⁶

8. aprila je šolo obiskal neki dunajski učitelj, ki

⁴⁶ Delavski oddelki, ki so jih sestavljali tudi civilisti in ujetniki, so bili običajno zadolženi za določena opravila, npr. gradbena dela.

je kot vojak praporščak služil vojsko v Kostanjevici. Učitelj Poljšak mu je razkazal šolo, obiskovalec pa je obljubil, da bo o njej poročal v pedagoškem listu. Tudi takrat so na vas padle tri granate, a niso povzročile večje škode. Bilo je dopoldne, ravno v času pouka. Otroci so postali ob žvižganju granat nemirni, nekatere deklice so začele celo jokati. Otroci so predvidevali, da padajo granate na postajo. Da bi jih potolažil, jim je učitelj dovolil ven. Vprašali so vojake, če je morda nevarno. Tudi vojaki so potrdili, da so granate padale na postajo.⁴⁷ Ker je minila vsa nevarnost, je učitelj mirno nadaljeval s poukom.

15. aprila so padale granate na bližnji Veliki Vrh.⁴⁸ Naslednji večer je bilo na fronti močno bombardiranje. Med 19. in 25. aprilom so bile velikonočne počitnice. 27. aprila je pričel učitelj na željo grofa Claricinija v šoli poučevati nemščino. Potrebo je najverjetneje narekovalo kontaktiranje z vojaštvom, nastanjenim v Kostanjevici in njeni bližini.

Razveseljiv dogodek za kronista in vojaštvo se je pripetil 4. maja 1916, ko je avstrijski top, po-

⁴⁷ Železniška proga in postaja sta bili ves čas spopadov tarča italijanski sil, da bi z uničenjem proge preprečili oskrbo bojišča, vendar je delovala vse do preboja soške fronte oktobra 1917.

⁴⁸ Veliki vrh (463 m) je tudi po prodoru Italijanov na sosednji nekoliko nižji Fajti hrib ostal v rokah avstro-ogrske vojske. Ob obojestranskem obstreljevanju je bila Kostanjevica popolnoma porušena.

stavljen pod Kostanjevico na kraju imenovanem Apnence, zadel italijanski balon blizu Mirna in Vrtojbe. Balon je v trenutku zgorel in padel na tla. Šolski voditelj je dogodek opazoval izpred šole.⁴⁹

7. maja je šel učitelj s podžupanom Špacalom ter učenkami Marico Cvetrežnikovo, Lojzko Špacalovo in Ivanko Špacalovo prodajat znake Rdečega križa v vojaško taborišče Segete. Na poti so srečali nadvojvodo Jožefa, poveljnika VII. korpusa. Učenka Cvetrežnikova, ki je bila dobra v nemščini, ga je pozdravila in prosila prispevkov za Rdeči križ. Pri vojaških barakah, šotorih in kavarni so nato prodali vse znake vojakom. Največji izkupiček so imeli pri vходу v kino, kamor so jih nato povabili, orožnik jih je posadil na častno mesto med častnike. Deklice so znake Rdečega križa prodajale tudi v naslednjih mesecih.

Iz zapisov v kroniki veje vojno vzdušje, v katerem se napetost vse bolj stopnjuje, učitelj niza dogodke, ki so vse številnejši: obstreljevanja, žrtve vojne, nevarnosti. V dogajanja so vključeni tudi učenci, učitelj pa ob vsem poskuša vseeno tudi poučevati.

Kljub obstreljevanju, 8. maja 1916 sta na primer padli dve granati na obrobju vasi pri Apnencah, kjer so bili nameščeni obrambni kamioni, je učitelj Poljšak 11. maja 1916 pričel otroke pripravljati na zaključno šolsko veselico. Po nasvetu in na željo Logarja jih je učil petja. Dela se je lotil z veseljem a tudi z dvomi, če bo mladino, ki je bila že dve leti brez pravega in rednega pouka, sploh mogoče pripraviti za prireditev. 11. maja so bili vpoklicani v vojsko v Radgono kostanjeviški mladeniči, stari 18 let, v Segete pa je prišlo veliko novega vojaštva.

14. maja so Italijani oblegali Martinščino z "zavijajočimi" raketami. Naslednjega dne sta učitelj in vikar odšla k županu v Temnico, da bi rešila račune nabranega denarja za Rdeči križ. Istega dne so v šoli cepili vse krajane proti kozam in koleri. Cepljenje sta opravila okrajni zdravnik dr. Vrčon in neki češki vojaški zdravnik, učitelj in vikar pa sta pomagala zapisovati cepljenje. Po cepljenju so se zbrali zdravnik, glavarjev namestnik z ženo, učitelj in vikar pod lipami pri cerkvi in opazovali valeči se dim in streljanje pri Selcah.⁵⁰

16. maja je ob šestih zjutraj nad Kostanjevico priletelo kar šest italijanskih letal tipa Caproni. Povzročila so precejšnje vznemirjenje. Po oznanjanju vojaškega stražnega zvonca, ki je oznanjal bližajočo nevarnost, je bilo takoj vse prebivalstvo na nogah. Zaklonišča so si poiskali v kletih. Vhodi v primerne kleti so bili označeni z rdečim krogom. Letala so bombardirala kraj, vendar brez večjih posledic. Nekaj bomb je padlo blizu nove šole in na

postajo. Popoldne so prignali na podžupanovo dvorišče okrog petdeset laških ujetnikov s pločevinastimi šlemi (čeladami) na glavi. Bili so "kavaleristi" (konjeniki), zajeti pri Tržiču.

22. maja 1916 se je učitelju predstavil g. Albin Belar⁵¹ iz Ljubljane. Bil je poročnik in deželni šolski nadzornik za nemške šole na Kranjskem. Na bojišču je služil kot "seizmograf" (opazovalec podzemnih rovov). Med vojno pa je poleg kostanjeviške obiskal tudi nekatere druge šole v bližini fronte. Zanimal se je za pouk v vasi in navezal stike z učiteljem. Čudil se je veliki disciplini tamkajšnje mladine, predvsem pa njihovi mirnosti pri pouku, čeprav je bila fronta tako blizu. Učitelj je vesel njegove pohvale, vse to zapisal v kroniko. Belar mu je tudi obljubil, da ga bo pohvalil pri deželnem šolskem nadzorniku Matejčiču v Trstu. Zanimalo ga je tudi, če bi bil rajši v Avberju kot v Kostanjevici. Svojega mnenja učitelj ni povedal, Belar pa si je zabeležil njegovo ime, prejšnje službeno mesto in število šolskih otrok. Ob odhodu je pozdravil otroke in izrazil prepričanje, da bodo sovražniki kmalu poraženi, dodal pa je še: "Kadar pridem v Ljubljano, bom povedal mojim učencem, kako pridno hodite v šolo. Veseli me zelo."

27. maja je poleg Belarja obiskal šolo tudi podkomisar Logar, ki je naročil, naj učitelj z učenci vadi hiter beg iz šole v kleti, da bi tako znali ravnati v primeru prihoda sovražnih letal. Učitelj je potem z otroci res nekajkrat ponovil vajo. Belar pa mu je svetoval, naj si z mladino ogleda vojaške enote. Zanimalo ga je tudi, kdaj imajo naslednjega dne sv. obhajilo, da bi prisostvoval. Tako se je prihodnjega dne udeležil sv. maše in obhajila, ki sta bili v kapelici na dvorišču.

Zapisi v kroniki so vse bolj pogosti, skoraj vsakodnevni. Stopnjevanje napetosti ponazarja intenzivno nizanje dogodkov o vojaških oziroma vojnih zadevah, ki se prepletajo z dogajanjem, povezanimi s šolo.

31. maja 1916 je prišlo zopet veliko vojaštva – pionirjev.⁵² Naslednjega dne naj bi vojska napadla v smeri proti Tržiču in Selcam. Kljub nevarnostim so otroke izkoristili za nabiralne akcije, predvsem robidovega listja. 1. junija 1916 je učitelj zapisal v kroniko, da so šolarji nabirali robidovo listje, medtem ko so jim preko glav letali šrapneli, zato je prosil županstvo v Temnici, krajevni šolski svet in orožništvo, da bi tudi otroci iz Temnice pomagali nabirati robidovo listje.

Naslednjega dne so obstreljevali z dušljivim plinom in ker je pihal južni veter, se je razširil smrdljiv zrak celo do Kostanjevice.

⁴⁹ Baloni so bili namenjeni zlasti opazovanju nasprotnikovih položajev.

⁵⁰ Selce (Cave di Selz), kraj pri Ronkah v Italiji.

⁵¹ Albin Belar, od leta 1904 dalje deželni šolski nadzornik za nemške ljudske in meščanske šole ter nemške srednje šole.

⁵² Pionirji so bili vojaki, usposobljeni za določena gradbena dela.

Razrušena Kostanjevica (Arhiv Republike Slovenije, 1201/71).

3. junija 1916 je padla italijanska granata na cesto v Renče in ubila dva vojaka ter štiri konje. Naslednjega dne se je močno okrepiło streljanje "naše" artilerije (topništva). 8. junija so šolski otroci nabirali volnene cunje in jih oddali županstvu. Tega dne je prišla v Kostanjevico k zobozdravniku učiteljica Kavčičeva iz Komna, ki je poučevala tudi v Lipi. Ko ji je Poljšak razkazoval staro šolo in vas, sta morala večkrat bežati v klet, ker je ravno takrat potekalo močno streljanje na italijanska letala. Otroci so ju povsod lepo pozdravljali in tudi učiteljica se je kar čudila njihovi izredni discipliniranosti. 12. junija so šolarji po nasvetu komisarja iz zdravstvenih razlogov z apnom pobelili stranišča na šoli in po vsej vasi.

13. junija so otroci prodali osemnajst znakov prestolonaslednika, vrednih po 9 kron. Nabrali pa so tudi 85,5 kg robidovega listja.

14. junija je italijansko letalo zvečer preletelo Kostanjevico, nato pa se je pričelo močno streljanje pri Tržiču. 16. junija zvečer pa močno streljanje z obeh strani od Doberdoba do morja.

17. junija je učitelj uresničil Belarjev nasvet in z otroci, s podkomisarjem Logarjem in z vikarjem organiziral šolski izlet k vojakom pred novo šolo in v kostanjev gozd, imenovan Fernede, k nemškemu vojaškemu telefonskemu in telegrafskemu oddelku. Pred novo šolo so vojaki negovali vrt, učitelj je izkoristil priložnost, da je ob obisku otroke poučil o pomenu vrta in gojenju zelenjave.

Zanimivo je, da je sredi vojne vihre 19. junija prišel na tridnevni obisk v Kostanjevico Španski nadvojvoda s soprogo.

Na dan sv. Alojzija⁵³ je imela mladina prost dan s sv. mašo v župnišču.

Zapis v kroniki iz 25. junija 1916 razodeva hierarhičen način vojaških ukazov tudi ob opravljenih, ki so jih za vojsko opravljali učenci. Šef generalnega štaba obersta Eisner-Bubna⁵⁴ je izdal odlok, "naj se potom šolske mladine nabira robidovo in jagodičevo listje", poveljstvo VII. korpusa je zadolžilo komisarja, naj naznani sporočilo. Že naslednjega dne so otroci pod vodstvom učitelja opravljali to zadolžitev.

Pritisak italijanske vojske se je stopnjeval, sovražni ogenj je grozil dan in noč. 28. junija 1916 se je začela "grozovita kanonada na Martinščino, da so se dvigali celi stolpi dimov čez celo planoto". Zatem so Avstrijci udarili proti Tržiču. Dušljiv plin iz spopada je segal do Kostanjevice.⁵⁵

29. junija je učitelj brezuspešno poskušal opraviti zaključno izpraševanje otrok pred odpustom iz šole, a so morali zaradi dvakratnega približevanja italijanskega letala v zaklonišče.

Naslednjega dne proti večeru je sledilo močno italijansko obstreljevanje, ob katerem je eksplodiralo več granat na bližnji Lokvici. Zaključek šolskega leta s sv. mašo pa so kljub temu uspeli izvesti.

26. junija 1916 so začeli Italijani prvič močno obstreljevati Kostanjevico s težkimi granatami. Padlo jih je sedeminpetdeset. Ena je eksplodirala na zidu hleva nasproti župnišča, druga je padla k občinskemu vodnjaku v podstrešje neke hiše ter

⁵³ Sv. Alojzij, zavetnik šolarjev, 21. junija.

⁵⁴ Eisner Bubna – štabni poveljnik VII. korpusa.

⁵⁵ Nekateri drugi viri navajajo prve napade z bojnim plinom na Krasu 29. 6. 1916.

prodrla do tal, a ni eksplodirala, tretja je razdrla obok dvoriščnih vrat pri Trampužu in razbila en avtomobil. Ljudje so se ob tem zelo prestrašili, a žrtev k sreči ni bilo.

Kronist je 31. junija zapisal, da se je izvedelo, naj bi tej fronti pretela velika nesreča, zato je civilni komisar opozoril prebivalstvo, da se mora čim prej izseliti, ker bo vas evakuirana zaradi bližajočega se obstreljevanja. Ljudje so bili zelo presenečeni in prestrašeni, vendar so se pozivom odzvali. Nastalo je nervozno prevažanje blaga v Škrbino, Lipo, k Sv. Tilhu (pri Svetem) in celo v Tomaj. "Videti je bilo, kako žalostno stopa stari oče ali pa mati s solznimi očmi in z otroci za polnim vozom blaga. Po hišah so se zbirali in se posvetovali, kam naj bi se obrnili."

3. julija se je iz Kostanjevice videlo močno obstreljevanje Martinščine in vse doberdobske planote z dušljivimi plini.

Naslednjega dne se je ob desetih začela "osma laška ofenziva".⁵⁶ Najhujša obstreljevanja so bila pri Selcah in Tržiču. V teh ključnih trenutkih je na šolo prispel telegram okrajnega šolskega sveta, naj se učitelj poda v Avber, šolske stvari pa naj odpelje v Komen. Šolske zadeve je učitelj pospravil v zaboje. "Vsled zaniknosti civilnega komisarja grofa Claricinija in njegovega tajnika Logarja, se pa to ni odpeljalo, ker je namenil, da se bo to odpeljalo nazadnje in da mora učitelj vztrajati tam do zadnjega trenutka. Učitelj si je sam prizadeval, da bi se vse srečno spravilo na varno." Vendar je bilo vse zaman, saj je ob pol sedmih zvečer padla granata pred novo šolo in obstreljevanje se je nadaljevalo. Ljudje so se poskrili po kletah in v kritja. Čez eno uro je prišlo italijansko letalo ogle-dotovat granatne učinke. Učitelj pa je medtem vzel svojo prtljago s šolskimi katalogi in si pri stotniku Langu v Fernedih priskrbel voz za potovanje v Temnico. Tam je županu izročil šolske ključe. Ob 10. uri zvečer se je pričelo splošno obstreljevanje Kostanjevice, ki je trajalo do 7. ure zjutraj. Ob enem je bilo tudi hudo neurje. Ta obstreljevanja so povzročile splošen beg iz Kostanjevice. Ljudstvo se je naselilo po bližnjih vaseh, vojaško poveljstvo je bilo nastanjeno v Temnici.

5. julija 1916 je učitelj s prtljago odpotoval v Skopo in nato v Avber. V kroniko je še zapisal, da bo šel naslednji dan o zadevi poročat šolskemu nadzorniku Kantetu. S tem so se njegovi zapisi končali.

⁵⁶ General Cadorna je 4. julija 1916 javno napovedal napad III. armade na Gorico, hkrati pa naj bi potekala ofenziva na Krasu in tudi v Tirolah. Močni napadi italijanske vojske na položaje VII. korpusa so se nato začeli 4. 8. 1916. Še pred končano 6. ofenzivo se je 10. 8. 1916 VII. korpus umaknil na drugo obrambno črto in zgubili strateški hrib Sv. Mihael. Padla je tudi Gorica.

Zapis, nastal po nareku komisarja

Nezanemarljiv je tudi odnos med učiteljem in nadrejenim osebjem, ki ga lahko zasledimo iz zapisov v šolski kroniki. Z uvedbo vojnih razmer je bila na tem območju imenovana vojaška oblast. Nastavljeni politični komisar se je začel vmešavati tudi v šolsko življenje in v učiteljevo delo. Prišlo je celo tako daleč, da je učitelju narekoval kaj naj ta zapiše v šolsko kroniko. Beležke je učitelj res ohranil, vendar je na lističe zapisal tudi svoje mnenje o razmerah in komisarju. Njegov odnos do komisarja je bil odklonilen, čeprav nam predhodni zapisi tega ne dajejo slutiti. Kar nemogoče se zdi, kako nasprotujočo si podobo o dogajanjih dobimo iz učiteljevih zapiskov na eni in iz komisarjevih narekov na drugi strani. Medtem ko učitelj niza ukrepe, ki jih morajo izvajati zaradi vojnih razmer, opisuje težave ljudi v vojni, pa komisar vojno kar spregleda in povečuje vojaštvo, kot bi bili rešitelji Krasa in njenih ljudi. Kaj vse naj bi bila vojska zastonj delala, kaj vse darovala, to komisar izpostavlja, toda kaj vse ljudje v vojni izgubijo, ga ne zanima, oziroma zaradi politične propagande prezre.

Del besedila iz kronike objavljam skoraj v celoti, v nekoliko bolj sodobnem jeziku, izpuščeni oziroma poenostavljeni so le deli, ki govorijo o že prej in na podoben način opisanih dogodkih.

Prvi nastanjenci v novi šoli. 57. Inf. Truppe⁵⁷ do 7. julija 1915. Od tedaj dalje do 7. novembra je bil 7. kor, nato do 15. januarja 1916 3. kor in nato ponovno 7. kor. Vsi so imeli svoj štab v novem šolskem poslopju. Poveljnik 3. kora (armadni zbor) je bil Feldmarschalle Krautwald, 7. kora pa general konjenice nadvojvoda Jožef.

Od začetka vojne 24. maja 1915 do 21. marca 1916 je bilo v Kostanjevici brez šolskega pouka. Novo šolo naj bi zasedla vojaška oblast omenjene vojaške enote, stara šola pa naj bi služila za oficirsko jedilnico. Po prizadevanju nadkomisarja grofa Claricinija, Logarja in poveljnika 7. kora se je s pomočjo okrajnega glavarstva šola ponovno odprla, vendar v starem poslopju.

Takoj po prihodu 7. kora je bilo opaziti, da je le-ta opravil občudovanja vredno delo glede popravljanja cest, napeljave vodovoda, vojaške železnice in izboljšanje sanitetnih razmer. Vse prebivalce od 2. leta starosti naprej so sistematično cepili proti koleri in kozam. Očistili so vodnjake in žlebove, ukazali vsakodnevno čistiti vaške ulice, dvorišča in gnojišča. Ob začetku vojne je vojska na poljih povzročila veliko škode, a se žal ni moglo drugače. 7. kor. pa je to škodo poskušal odpraviti ali vsaj ublažiti. Celo med samimi spopadi naj bi vojaki z njihovimi konji in državnim orodjem

⁵⁷ Infanterietruppendivision je pehotna divizija.

marljivo obdelovali polja. Vsa polja v Kostanjevici in v bližnjih vaseh so bila zorana in pognojena le po zaslugi vojaške uprave. Poveljstvo 7. kora in višjih oblasti so prispevale k temu, da je bil ves spodnji Kras razdeljen v okraje za poljedelstvo, ki so jih nadzorovali zadolženi častniki. Prav njim gre zahvala, da se polja junija 1916 nahajajo v najlepši rašči. Policijski oficial poudarja, da so se vsa dela naredila brezplačno. Po dolinah Krasa so vidni krasni pridelki, ki so zrasli na zemljiščih, ki jih je vojaška uprava vzela v najem od posameznih občin. Vojska vsakodnevno brezplačno zalaga z zelenjavo in tudi sadikami prebivalstvo. Pri tem gre največ zahvale nadporočniku grofu Dubskiju, ki je nastanjen v Kostanjevici in stotniku grofu Palaricciniju,⁵⁸ nastanjenemu v Komnu. Cerkev je morala biti, kot pravi Logar, zaradi strateških ozirov podrti, pa jo nadomešča župnišče, pred katerim stoji kapelica matere Božje, namenjena verskim obredom. Pohvali tudi nadvojvodo, ki je hodil k maši v župnišče, kljub napornemu delu, vse dokler niso posvetili krasne kapelice, ki jo je postavila vojaška oblast v Segetih. Pomembno delo, ki ga je napravila vojska, je tudi vodovod, ki napaja vojaštvo in civilno prebivalstvo vsega spodnjega Krasa. Zdravstvene razmere na tem delu Krasa naj bi bile v času pisanja zapisa občudovanja vredne. V vsakem primeru boleznj, posreduje vojaška sanitetna oblast brezplačno. V primeru, da je to potrebno, ta oblast tudi dovoljuje brezplačen prevoz bolnika v Trst v bolnišnico. Prebivalstvo in vojaštvo živita v občudovanja vredni harmoniji. Tako je npr. ob obedah videti otročiče z lončki pred vojaškimi kuhinjami, kjer jim rade volje delijo vojaško menažo. Otroci so videti zdravi in dajejo najboljše upanje za poznejši krepki rod. Posebno dečki razvijajo tekom te težke dobe upanja polni vojaški temperament. Na pašnikih pastirji vadijo delat strelne jarke ali dekungo. Skoraj vsi majhni dečki nosijo vojaške čepice ter pozdravljajo častnike in druge vojake s strogim vojaškim "servus". Za čistočo je v občini skrbel nadporočnik Gombač, ki je z velikim potrpljenjem in prepričevanjem navajal ljudi k čistoči. Velika zahvala za to, da se je med ljudmi delalo najmanj škode, kot se je moglo, gre grofu Clariciniju. Na začetku vojne so ljudem pobrali vole in vozove ter drugo opremo in o tem zapisali le površne pobotnice. Grof Claricini pa je poskrbel, da so večini kmetom že tekom vojne popolnoma povrnili škodo. "Sloga, koja je celo avstrijsko armado spravila do največjih vaj čednosti in uspehov, vriva se zaporedno tudi v srca civilnega prebivalstva. Po današnjem licu političnega razporedja, danes ni videti Nemca, Madjara, Slovana in dr. narodnosti. V vseh vlada

eden duh bratstva in prave avstro-ogrske vzajemnosti socialdemokratskega liberalizma in klerikalizma, ki je morda razsajal v teh krajih, se ga danes tukaj ne čuti; vsaki je menda v svojem notranjem čutu avstr. Slovan in to mu zadostuje." Logar opisuje razliko med prejšnjimi časi in današnjimi dnevi tudi s primerjavo, kako so ljudje reagirali ob puku lovske puške nekdanje preplašeno in kako danes mirno. Šrapnele, zračne napade in vsakovrstne vojne nevarnosti domačini herojsko prenašajo. Sovražno letalo kar mirno gledajo in se vesele avstrijskih streliv s šrapneli, ki pozdravijo nasprotnikova letala. Pastirčki na paši se igrajo svoje igre medtem, ko lete mimo njih sovražne granate, šrapneli in bombe. "Smeje se potem, ko je prešla za njega za danes mogoče, še ne prav, spoznana nevarnost".

Zaključek

Kot redek ohranjeni dokument o šolskem življenju takratnega časa nam pričujoča kronika odstira pogled na razmere, ki jih sicer morda ne bi spoznali. Odpira nam možnost zanimive primerjave utečenega, včasih kar malo monotono ponavljajočega se življenja na podeželski šoli od konca preteklega stoletja do začetka prve svetovne vojne, z vojnimi obdobjem, ki je ta odmaknjen kraj in obenem tudi šolarje postavilo v središče svetovnega dogajanja, na bojišče zloglasne soške fronte. V kroniki naletimo na zapise, ki razkrivajo strah in nemoč otrok v vojnem primežu. V glavnem so morali šolarji naenkrat sprejeti drugačno stvarnost. Nove navade staršev in prišlekov vojakov so vključevali v svoje vsakdanje igre in vedenje. Vojna je postala tudi njihova igra, ne le vsakdan. Neprestana nevarnost in eksistenčna ogroženost sta postali rutina, zato so bili otroci včasih videti brezčutni, ko so stoično prenašali grozote, ki so se dogajale okrog njih. Kakšne sledi je na mladih življenjih pustila vojna in nato izguba domačega ognjišča, je zapleteno vprašanje. Prekaljeni v težkih preizkušnjah so se po vojni vračali med ruševine in začeli življenja znova, v novi italijanski državi, ki se je kruto poigrala z njihovo usodo, ko je iz šol in javnega življenja pregnala domačo besedo. So bile prav izkušnje iz vojnih dni eden tistih vzvodov, ki so ljudem dajali moč in pogum, da so se dvignili k uporabi proti krivičnim oblastem? Kostanjeviška šolska kronika nam tako ne le rešuje, temveč tudi odpira nova vprašanja in vabi k iskanju verodostojnih odgovorov.

⁵⁸ Verjetno je zaradi napake pri prepisovanju zapisano Palariccini namesto Claricini.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AST – Archivio di stato di Trieste (Državni arhiv Trst)

I.R.Luogotenenza del Litorale 1850–1918, Atti generali, b. 3135, Šolski kataster za Sežano; b. 3136, Učiteljski kataster za Sežano; b. 3137, Kataster šol v krajih Goriške škofije

SŠM – Slovenski šolski muzej

arhivska zbirka, fasc. 25/1, Kronika dvorazredne ljudske šole Kostanjevica na Krasu

PERIODIKA

Koledar družbe sv. Mohorja, Celovec (uporabljena leta: 1868, 1869, 1883, 1886, 1887, 1888, 1889)

Popotnikov Koledar za slovenske učitelje za leto ... s popolnim šematizmom šolskih oblastnij, učiteljšč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štirnem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega (uporabljeni letniki: 1886/87–1888/89, 1890/91–1892/93, 1894/95, 1896/97)

Ročni zapisnik z imenikom ljudskih šol in učiteljskega osebja na Kranjskem, Južno-Štajerskem in Primorskem in z osebnim statusom kranjskega ljudskega učiteljstva za šolsko leto... (uporabljeni letniki: 1901/2 – 1914/15)

Šola, glasilo Goriških učiteljev, 1880–1884

LITERATURA

Anton Fakin šestdesetletnik. *Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1955*. Celje : Družba sv. Mohorja, 1954, str. 120.

Detail-Conscription der Volksschulen mit ende Dezember 1865. Wien 1870.

Fabi, Lucio: *Sul Carso della Grande Guerra*. Gorizia : Provincia di Gorizia : Eikon, Monfalcone : Laguna, 1991.

Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev na Slovenskem tj. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogrskem. Ljubljana 1874.

Jung, Peter: *L'ultima guerra degli Asburgo : Basso Isonzo, Carso, Trieste 1915–1918*. Gorizia : LEG, 2000.

Kažipot po pokneženi grofiji goriško-gradiški. 1894. *Krajevni leksikon Slovenije : 1. knjiga*. Ljubljana : DZS, 1968.

Lavrenčič Pahor, Minka: *Primorski učitelji : 1914–1941 : prispevek k proučevanju zgodovine slovenskega šolstva na Primorskem*. Trst : Narodna in študijska knjižnica, 1994.

Mesesnel, Janez: *Soška fronta*. Ljubljana : Prešernova družba, 1987.

Močnik, Hubert: *Spomini in izkustva*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1971.

Občine na Goriškem od srede 19. stol. do druge svetovne vojne. Nova Gorica, Tolmin, Ajdovščina 1986.

Primorski slovenski biografski leksikon (ur. Martin Jevnikar). Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1974–1994.

Ročni kažipot po Goriškem in Gradiščanskem za 1907. Gorica, 1907.

Ročni kažipot po Goriškem in Gradiščanskem za leto 1911. Gorica, 1911.

Ročni kažipot po Goriškem, Trstu in Istri za 1898. Gorica, 1897.

Ročni kažipot po Goriškem, Trstu in Istri za 1899. Gorica, 1898.

Ročni zapisnik Zveze jugoslovanskih učiteljskih društev Julijske Krajine: za leto 1922 in 1923.

Rustja, Karol: Pomen železnic med prvo svetovno vojn. *Kras*, št. 23, oktober 1997, str. 29–33.

Simić, Marko: *Po sledih soške fronte*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1996.

Švajncer, Janez: *Svetovna vojna 1914–1918 : Slovenci v avstro-ogrski armadi*. Maribor : Pokrajinski muzej, 1988.

Todero, Roberto: *Fortezza Hermada 1915–1917 : Storia e itinerari della Grande guerra in Italia e Slovenia*. Udine : Paolo Gaspari, 2000.

Učiteljski ročni zapisnik v vojnem letu 1915.

SPLETNE STRANI

Austro-hungarian-army.co.uk
weltkriege.at

USTNI VIRI

Simon Kovačič, Šempeter pri Gorici, marec 2004

Jožko Trampuž, Kostanjevica na Krasu, marec 2004

Z U S A M M E N F A S S U N G

Die Schule in Konstanjevica na Krasu in den Wirren des Ersten Weltkriegs

Der Erste Weltkrieg hat in Konstanjevica na Krasu katastrophale Folgen hinterlassen, wurde der Ort doch in den militärischen Auseinandersetzungen beinahe dem Erdboden gleich gemacht, seine Einwohnerschaft in die Flucht getrieben. Von diesem Zeitraum seiner tragischen Geschichte legt die durch Zufall erhaltene Schulchronik Zeugnis ab. Die ersten Eintragungen reichen in das Schuljahr 1894/95 zurück, während die Geschichte der Schule seit der Mitte des 19. Jahrhunderts dokumentiert ist. Mit dem Ausbruch des Ersten Weltkriegs und den Kämpfen zwischen der italienischen und österreichisch-ungarischen Armee ging das ruhige und beinahe eintönige ländliche Idyll jäh zu Ende. Der Ort rückte ins Zentrum des damaligen Weltgeschehens. Die üblichen alljährlichen Eintragungen in die Schulchronik waren beendet. Den letzten Teil der Chronik, der die Ereignisse in Dorf und Schule in den Kriegswirren eingehend beschreibt, konnte der Lehrer nicht mehr in die Chronik eintragen. Im Sommer 1916 musste die Bevölkerung samt Lehrer wegen akuter

Kriegsgefahr Konstanjevica verlassen. Bei seinem Abgang brachte der Lehrer die Schuldokumentation samt Chronik und Notizen für die Chronik nach Avber. Dort gelangte die Chronik in die Hände des nationalbewussten Pfarrers Virgil Šček, der sie vor den italienischen Behörden versteckte und die Eintragung der Notizen nach den Merktzetteln des Lehrers in die Chronik besorgte. Im vorliegenden Beitrag wird dieser Teil der Chronik eingehender behandelt, einzelne Aufzeichnungen in ihrer Gesamtheit veröffentlicht. Unsere Aufmerksamkeit wird durch eine Niederschrift geweckt, die nach dem Diktat des politischen Kommissars entstand, der in gewisser Hinsicht Vertreter der Militärverwaltung im Ort war. Sie legt unterschiedliche Sehweisen der Kriegszustände des Kommissars und des Lehrers offen. Während der Lehrer über Maßnahmen berichtet, die durch Kriegszustände hervorgerufen wurden, und die Schwierigkeiten der Bevölkerung im Krieg beschreibt, übersieht der Kommissar oft den Krieg und glorifiziert das Militär als Retter des Kras-(Karst)-Gebiets und seiner Einwohner. Die Schulchronik von Konstanjevica na Krasu stellt eine bedeutende und unersetzliche Quelle dar zur Erforschung der Vergangenheit von Schule und Ort, insbesondere zur Zeit des Ersten Weltkriegs, beschreibt sie doch genau manches Ereignis, das man mithilfe anderer Quellen nicht kennenlernen kann.